

УДК 342:328.185(477)
ББК 66.3(4УКР)3
С24

Редакційна колегія:

академік НАН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. В. Я. Тацій,
член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. Ю. Г. Барабаш,
д-р юрид. наук, проф. Б. М. Головкін,
канд. юрид. наук, доц. І. А. Шуміло,
канд. юрид. наук О. О. Шуміло

С24 **Світ без корупції: міф чи реальність? : матеріали дискусійної панелі Першого Харк. міжнар. юрид. форуму «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізованому світі» (м. Харків, 3–6 жовтня 2017 р.). – Харків : Право, 2017. – 142 с.**

ISBN 978-966-937-277-2

ISBN 978-966-937-277-2

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Оформлення. Видавництво «Право»,
2017

Віра Тимошенко

доктор юридичних наук, професор,
академік АН ВО України, головний на-
уковий співробітник відділу організа-
ції науково-дослідної роботи Націо-
нальної академії внутрішніх справ

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ТЕРОРИЗМУ

Проблема тероризму займає у сучасному світі одне з перших місць серед соціальних небезпек, які загрожують позитивному розвитку цивілізації. Масштаби цієї загрози настільки великі, що можна говорити про реальну небезпеку для особи, суспільства, держави, всього світового співтовариства. Тероризм у будь-якій країні підриває стійкість політичної системи суспільства, стабільність політичного курсу, завдає шкоди конституційному ладу, створює перешкоди на шляху реалізації прав і свобод людини і громадянина. Відповідно протидія тероризму є складним і багатоплановим завданням, вона охоплює систему заходів від ідеологічних до фізичних, потребує пошуку нових можливостей у попередженні даного явища. Це стимулює наукові пошуки юристів, політологів, психологів, філософів, економістів, представників інших наук щодо пояснення сутності, причин тероризму та можливостей запобігання йому.

Як соціально-політичне явище тероризм являє собою одну з форм насильницької політичної боротьби, що порушує норми права і моралі. Явна нелегітимність характерного для тероризму насильства ставить його поза межами правомірних засобів політичної боротьби. Важлива риса, що відокремлює тероризм від інших кримінальних форм насильства, це специфічний планований ефект, а саме страх. Метою тероризму є вплив на органи державної влади (або світову спільноту) заради зміни державної політики в інтересах певних соціальних сил. Тероризм має власну ідео-

логію, спрямовану на руйнацію держави та її засад. Ідеологію тероризму можна визначити як сукупність вкрай радикальних ідейних настанов, які є теоретичним обґрунтуванням застосування насильства різними способами на нелегітимній основі для досягнення політичних цілей терористичних організацій. Для нього властиві крайні, радикальні погляди і методи (екстремізм).

Згідно ст.1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [1]. У науковій літературі поняття тероризму подається по-різному. Нерідко під тероризмом розуміють сукупність терористичних актів, або систематичне, соціально, політично чи ідеологічно обґрунтоване використання насильства або погроз застосування такого щодо життя, здоров'я людей, прав і законних інтересів різних суб'єктів з метою залякування суспільства і примусу третьої сторони до прийняття необхідних терористами рішень. Слід сказати, що вихідним чинником розкриття сутності тероризму є з'ясування його зв'язку з таким явищем, як терор. Питання про співвідношення понять терору і тероризму є принциповим і основним для правильного визначення сутності тероризму. Тероризм як поняття є похідним від поняття терор. Терор – це насильницькі дії або загроза таких (переслідування, руйнування, захоплення заручників та ін.) з метою залякування, придушення противників, нав'язування певної лінії поведінки. А тероризм – політика терору, тобто діяльність. Тероризм є особливим організованим насильством, це різновид соціальної протидії; за своїми способами, засобами і результатами він є однією з форм ведення війни і являє собою антигромадську діяльність організованих, ідеологічно підготовлених суб'єктів [2].

Найчастіше тероризм виникає в умовах ускладнення соціально-політичної та економічної обстановки, в періоди криз і формаційних зрушень. Причин тероризму багато. На думку американського філософа, соціолога і політолога І. М. Валлерстайна, причини тероризму у глобалізованому світі значною мірою визначаються диспропорцією міжнародного розподілу капіталу і глобалізацією злиднів у країнах периферії, яка постійно посилюється і, відповідно, призводить до розширення соціальної бази тероризму [3]. Саме маргіналізація та криміналізація населення сприяє формуванню соціальної бази тероризму.

Сплеску зовнішнього тероризму в світі, особливо в його нестабільних регіонах, сприяє новий світопорядок перехідного періоду, який надає додаткові можливості самореалізації для міжнародного тероризму і сил, що стоять за ним. Руйнування старих глобальних і регіональних структур міжнародної безпеки, характерних для колишньої схеми біполярного світу, у багатьох випадках супроводжується розхитування і розвалом державних утворень. Нині механізми державного, регіонального і міжнародного контролю за процесами, що відбуваються у світі, все частіше не взаємодіють з чинним законодавством і стають малоефективні.

Суттєву роль у поширенні внутрішнього тероризму відіграють такі фактори як недопущення правлячою елітою значної частини суспільства до участі у політичній діяльності, репресії стосовно опозиційних партій, конфлікт між традиційними і ліберальними цінностями, втрата надії на поліпшення свого матеріального становища, інші особистісні проблеми. Низька ефективність функціонування державного апарату, корупція, яка збільшує прірву між владою і населенням, викликає недовіру населення до влади і підтримку терористичних угруповань. Подібну роль відіграє і стрімко зростаюча злочинність та безсилля влади у боротьбі з нею. Однією з причин активізації тероризму у багатонаціональній державі є руйнація національної ідеї. Це призводить до сепаратизму, загострення між-національних відносин, конфронтації етнічних, релігійних груп.

Найпоширенішою причиною терактів у сучасній Європі є бажання представників певної релігії заявити про свої погляди, змусити всіх рахуватися з ними. Саме релігійний вид тероризму, що виходить за локальні рамки, на сьогодні найбільше загрожує людству. Як відомо, ісламські терористичні організації здійснили найбільшу кількість терористичних актів. Ці організації найбільш фанатичні, вони мають величезний вплив на міжнародну політику. В основі ісламського тероризму лежить прагнення поширити ідеї ісламського фундаменталізму на інші країни. Релігійні фанатики стали винуватцями загибелі величезної кількості невинних людей. Щоб теракт пройшов успішно, потрібно, щоб він викликав величезний суспільний резонанс. Тому теракти влаштовують переважно в розвинених, благополучних країнах. Але й Україна у дослідженні рейтингу країн світу за рівнем тероризму, яке у 2016 році проводилось серед 163 країн, опинилась на 11 місці [4]. У 2017 р. вже відбулися терористичні акти в Іраку, Турції, Єрусалимі, Афганістані, Великобританії, Франції, Росії, Іспанії, ряді інших країн. Можемо констатувати, що сучасний тероризм вийшов за межі окремих держав, набув ознак системного явища, що

має складну політичну, економічну, військову, юридичну та психологічну природу.

Тероризм дедалі частіше стає органічною складовою міждержавних, міжетнічних, релігійних, політичних та соціально-економічних конфліктів, здійснює захоплення і перерозподіл влади, анексію територій суверенних держав, впливає на суспільно-політичну ситуацію в окремих регіонах або країнах, використовує новітню зброю аж до ядерної, хімічної та бактеріологічної (біологічної), використовує засоби масової інформації, Інтернет, а також вдається до є інформаційно-психологічних технологій для впливу на масові форми людської поведінки, включаючи й правову поведінку.

На сьогодні екстремізм може суттєво впливати на політичну, соціальну, релігійну, економічну ситуацію. Відомі випадки, коли екстремістські організації набувати ознак самостійних суб'єктів політичних та міжнародних відносин завдяки обранню їх членів до представницьких органів влади. У деяких випадках екстремісти ставлять під сумнів саме існування держави або легітимність органів публічної влади. Особливу загрозу для національної безпеки становлять угруповання, які налагодили міжнародну співпрацю з собі подібними організаціями, іноземними державами, їх спецслужбами, а також транснаціональною організованою злочинністю. З метою захисту прав і свобод людини, суспільства і держави від протиправних посягань з боку екстремістів органи державної влади змушені переглядати свої підходи до внутрішньої та зовнішньої політики, відмовляться від надто ліберальних способів та методів її здійснення [5, с.77].

Таким чином, тероризм являє собою не лише кримінальну, а й військово-політичну загрозу. Відповідно боротьба з тероризмом має бути пріоритетом у побудові системи національної безпеки. Найважливіші напрями боротьби з цим соціальним явищем наступні: по-перше, створення механізмів подолання суспільних суперечностей, досягнення суспільного компромісу; по-друге, припинення фінансової підтримки тероризму та незаконного обороту зброї; по-третє, протидія формуванню особистості терориста. Держава, громадянське суспільство мусять об'єднати свої зусилля для того, щоб звести до мінімуму можливість терористичних актів. Завдання тут не зводиться виключно до запобігання окремим терористичним актам. Необхідно мінімізувати можливість самої терористичної діяльності, яка загрожує сталому розвитку у глобалізованому світі.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 20.03.2003 №638-IV «Про боротьбу з тероризмом» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 25, ст.180. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
2. Лазарев Н. Я. Терроризм как социально-политическое явление: истоки, формы и динамика развития в современных условиях [Текст]: дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.01 / Лазарев Николай Яковлевич; Государственный университет управления. – М., 2007. – 172 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/terrorizm-kak-sotsialno-politicheskoye-yavlenie-istoki-formy-i-dinamika-razvitiya-v-sovremenn>
3. Иммануэль Валлерстайн. После либерализма: Пер. с англ. / Под ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 256 с. URL: http://socioline.ru/files/5/48/vallerstain_i._posle_liberalizma_-_2003.pdf
4. Глобальный индекс терроризма. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/global-terrorizm-index/info>
5. Ірха Ю. Б. Вплив екстремізму на внутрішню та зовнішню політику держави // Державна політика у сфері протидії тероризму: міжнародний досвід і його актуальність для України: збірник матеріалів Інтернет-конференції (Київ, 25 червня 2015 року). – К.: Національна академія прокуратури України; Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, 2015. – С. 76–81. URL: <http://napu.com.ua/wp-content/uploads/pdf/konferens-25-06-2015.pdf>